

Десета книга

Отново за подражателната поезия

- /595a/ - Мисля си, рекох аз, че в много отношения ние съвсем правилно уредихме нашия град и особено добре, струва ми се, в едно – поезията.
- Какво по-точно имаш предвид?, рече Глаукон.
 - Това, че на никаква цена няма да допускаме в нашия град онази поезия, която е подражателна. Повече от всичко тя сега не трябва да бъде допускана в града и това, според мен, /b/ става още по-ясно, когато се разгледат поотделно душевните начала.
 - Но какво имаш предвид?
 - Ще го кажа на вас, но вие недейте да ме издавате на трагическите поети и всички други, които се занимават с подражателна поезия – според мен всички тия неща осакатяват ума на слушателите, които нямат противоотрова, та да знаят какво всъщност им се казва.
 - В какъв смисъл ти казваш това?, рече той.
 - Трябва непременно да се каже, отвърнах аз. - Макар че някакво добро чувство и срам /c/ спрямо Омир, които са им останали от дете, ме възпират да говоря. Той, както изглежда, е пръв учител и водач на всичките ни прекрасни трагически поети. Но все едно, човекът не трябва да се цени повече от истината, така че трябваше да се каже това, което изрекох.
 - При всички положения, отвърна той.
 - Слушай тогава. Или по-скоро – отговаряй.
 - Питай.
 - Можеш ли да ми кажеш какво е изобщо това нещо подражанието? Впрочем, и аз самият не съм много наясно какво ще да е това.
 - Ако ти не знаеш, как аз ще знам, отвърна той.
 - Няма нищо странно, рекох аз; /596a/ та нали много често късогледите зърват нещата по-рано от хората с по-остро зрение.
 - Да, така е, отвърна той. - В твое присъствие обаче изобщо не ми минава през ума, че мога да говоря, макар да ми се струва, че съм способен. Така че погледни първо ти.

Идеята, вещта и подражанието на вещта

- В такъв случай искаш ли да започнем наблюдението си оттам, откъде обикновено започваме да изследваме? Нали ние обединяваме под един вид всяко множество от неща, които наричаме с една и съща дума. Или ти не знаеш това?
- Знам го.
- Нека тогава да вземем което и да е множество. Например, ако искаш, да речем, че има много легла и маси.
- Защо не?
- /b/ - Идеите за тези неща обаче са две – една за леглото и една за масата.
- Да.
- А дали да кажем, както обикновено, че майсторът на всяка от тези мебели гледа към съответната идея и в първия случай прави легло, а във втория – маси, с които ние си служим? И нали това важи и за всички други случаи? Но всъщност никой майстор не майстори самата идея.
- Как така?
- В никой случай. Но виж сега дали ти наричаш майстор и този.
- /c/ - Кой?
- Който сам прави всички неща, които поотделно занаятчиите изработват.
- Говориш за някакъв страшен и удивителен човек.

- Не съвсем, но ти може би ще се му се възхитиш още повече. Защото същият този занаятчия създава не само всички наши пособия, ами и всичко онова, което расте от земята, той изработва и всички животни – наистина всички, че и себе си, а освен това изработва и земята, небето, боговете, всичко, дето е по небето и всичко, дето е под земята в царството на Хадес.

/d/ - Страшен софист трябва да е този, за когото говориш, рече той.

- Не вярваш ли?, рекох аз. - Но кажи ми, да не би на теб този, за когото говоря, да не ти изглежда точно такъв майстор, ами в едно отношение той би бил създател на всички неща, а в друго – не? И не си ли забелязал, че и ти сам по някакъв начин би могъл да станеш създател на всички неща?

- И какъв е този начин?, рече той.

- Не е труден, рекох аз, ами може да се опита на мига и на много места. Ако искаш, ти веднага можеш да вземеш едно огледало /c/ и да се завъртиш на всички страни с него. И бързо ще създадеш слънце и всичко, което е по небето, бързо ще създадеш земя, бързо ще създадеш себе си и всички останали живи същества, бързо ще създадеш пособия, растения и изобщо всичко, за което се говореше преди малко.

- Да, рече той, само че тия неща ще бъдат само отражения, а не наистина съществуващи.

- Хубаво и по същество започваш разговора, рекох аз. - Измежду едни такива майстори, мисля аз, ще бъде и художникът. Нали така?

- Как няма да бъде?

- Но ти тогава, мисля, ще кажеш, че той не създава наистина нещата, които създава. Макар че по някакъв начин и художникът създава легло. Или не?

- Да, рече той, но само като образ.

/597a/ - Ами майсторът на легла? Ти, впрочем, преди малко не каза ли, че той не създава образеца, който, както казваме, представлява същността на леглото, ами просто някое легло?

- Да, казах го.

- Но нали ако той не създава същността, той не би създавал и съществуващото, ами нещо подобно на съществуващото, но не съществуващото? Значи, ако някой рече, че производението на майстора на легла или на някой друг занаятчия е съществуващо в съвършен вид, той, боя се, не би говорил вярно.

- Така, рече той, биха мислили тези, които разговарят по нашия начин.

- Нека тогава да не се очудваме, ако и горното се окаже мътна работа – що се отнася до истината.

- Няма.

/b/ - И тъй, искаш ли, рекох аз, след занаятчиите да потърсим какво представлява самият подражател?

- Ако ти искаш, отвърна той.

- Добре, до тук ние имаме три легла, нали така? Едно е онова, което съществува по природа и за което бихме казали, както аз си мисля, че го е създал някой бог. Или може би друг?

- Никой друг, отвърна той.

- Друго е онова, което е създал дърводелецът.

- Да, рече той

- Трето е онова, което е създал художникът. Нали така?

- Така да е.

- Художник, майстор на легла, бог – тези тримата знаят как се правят три вида легла.

- Да, три.

/c/ - Бог, било че не желаел, било поради някаква необходимост, не изработил в природата повече от едно легло и така създал едно единствено легло, а именно онова, което е същността на леглото. Две или повече такива легла не били създадени от бог и няма да бъдат създадени.

- Но защо?, рече той.

- Защото, рекох аз, дори да беше създал само две легла, те отново биха се явили като едно, понеже биха имали един и същ вид, и именно това легло би имало същността на леглото, а не двете поотделно.

- Правилно, рече той.
- Та, мисля аз, понеже богът е знаел тези неща, той е искал /d/ действително да бъде истински създател на истинско легло, а не просто някакъв създател на някое си легло. Та затова той е създал това единствено по рода си легло.
- Вероятно е.
- А искаш ли ние да го наречем баща на това легло или някакъв подобен?
- Би било справедливо, рече той, след като той е сътворил същността на това и много други неща.
- Ами дърводелецът? Той не е ли майстор на легла?
- Да.
- Ами художникът – дали той е майстор и творец на същото това?
- Не, никак.
- А какъв ще кажеш, че е той спрямо леглото?
- /e/ - Според мен, рече той, най-точно е да се каже, че той е подражател на онова, на което онези са майстори.
- Така да е, рекох аз. - Значи ти го наричаш подражател на онова творение, което е на трето място от природата. Нали така?
- Точно така, отвърна той.
- Значи това ще бъде и трагическият поет – доколкото той е подражател. Ще бъде някой трети след царя и истината. И същото важи и за всички останали подражатели.
- Боя се, че да.
- /598a/ - Значи за подражателя се уговорихме. Каж ми обаче следното за художника: според теб той дали тръгва да подражава на всяко едно нещо такова, каквото е то по природа, или подражава на произведенията на съответните майстори?
- На произведенията на майсторите, отвърна той.
- Значи на нещата каквито са или каквито изглеждат? Направи вече разлика.
- Какво имаш предвид?, рече той.
- Следното: едно легло, ако се гледа от страни или направо или някак другояче, дали то в нещо се различава от себе си или никак не се различава, ами само изглежда различно? И дали същото важи и за всички други неща?
- Само изглежда различно, отвърна той, докато всъщност никак не се различава.
- /b/ - Помисли сега върху следното: към какво се насочва живописиста, когато създава нещо? Дали тя подражава на съществуващото – такова, каквото то наистина е, или на онова, което изглежда, че съществува – такова, каквото изглежда? Тя на какво е подражание – на някаква привидност или на истината?
- На привидност, отвърна той.
- Значи подражателното изкуство е някъде далеч от истината и, както излиза, то се докосва съвсем малко до същността на онова, което изработва, и в крайна сметка произвежда образ. Да речем обаче, че един художник ни нарисува обушар, строител или някой друг занаятчия, /c/ без да знае нищо от техните занаяти. И все пак ако е добър художник, като нарисува строителя и го покаже отдалеч на деца или глупави хора, той би могъл да ги излъже и да ги накара да смятат, че това е истински строител.
- Че как няма?
- Но мисля, друже, че ние трябва да направим същия извод и за всички подобни на художника. Когато например някой ни разказва, че бил срещнал някакъв такъв човек, дето знаел всички занаяти /d/ и изобщо всяко едно нещо, което поотделно хората знаят, и при това всяко нещо той го знаел по-точно от всеки друг, на този трябва да му възразим, че е човек наивен и по всяка вероятност е срещнал някой измамник и е бил излъган от подражател, който го е накарал да смята, че пред него стои най-големият мъдрец – и всичко това поради неспособността му да направи разлика между знание, липса на знание и подражание.
- Съвсем вярно, рече той.
- Дали, рекох аз, след това не трябва да се обърнем към трагедията и към нейния водач Омир,

/с/ след като слушаме някои да разправят, че тия поети познават всичките изкуства, всичките човешки работи (и добродетелите, и злините) и всичките божествени? Защото по необходимост добрият поет, ако иска наистина добре да сътвори това, за което твори, трябва да твори знаещ или иначе не би могъл нищо да сътвори. Та значи трябва да се изследва дали тия, дето приказват подобни неща, са се натъкнали на подражатели, /599a/ били са излъгани от тях и като са гледали техните произведения, не са се усетили, че те са три пъти по-далеч от съществуващото и че лесно се твори, като не познаваш истината, защото създаваш привидности, а не истински неща, или пък има някакъв смисъл в техните думи и добрите поети действително знаят онова, за което, според хорското мнение, говорят добре.

- При всички положения трябва да се изследва, отвърна той.

- А мислиш ли, че ако някой може да създава и едното, и другото – и подражаваното, и образа, той упорито ще преследва изработването на образи и ще посвети /b/ живота си на тая работа като на най-добра?

- Не, не мисля.

За славата на Омир

- Но, мисля, ако той познава наистина нещата, на които подражава, той много повече ще заляга в тяхното изработване, отколкото в тяхното подражаване, и би се опитвал да остави като спомен за себе си многобройни и хубави произведения и би предпочел повече той да бъде хваленият, отколкото хвалещият.

- И аз така мисля, рече той. - Защото честта и ползата не са еднакви в двата случая.

- За други неща ние няма да търсим сметка от Омир или /с/ някой друг от поетите. Няма да ги питаме дали има сред тях истински лекари или те само подражават на лекарските приказки, няма да ги питаме дали, както се говори, някой от старите или новите поети наистина някого е излекувал – както е лекувал Асклепий, нито пък кои ученици в лекарското дело е оставил – както Асклепий е оставил като свои ученици потомците си; и за другите изкуства няма да ги питаме, ами всичко това ще оставим. Обаче щом Омир е тръгнал да говори за неща велики и прекрасни като военните дела, /d/ стратегията, устройството на градовете и човешкото образование, справедливо е да го разпитаме и да му поставим следния въпрос: „Драги Омуре, щом не си трети спрямо истината и добродетелта, щом не си майстор на образи, какъвто ние определихме, че е подражателят, ами си втори и си способен да знаеш кои работи правят хората по-добри и по-лоши в частен и обществен план, кажи ни кой град е станал по-добър благодарение на теб, както благодарение на Ликург Лакедемон е станал по-добър и поради мнозина други – много други /e/ големи и малки градове? Кой град посочва теб за свой добър законодател, кой град казва, че си му принесъл полза? Италия и Сицилия посочват Харондас, ние – Солон. Кой ще посочи теб?“ Ще може ли той да ни отговори?

- Не мисля, отвърна Глаукон. - Дори и самите Омириди не говорят за него по този начин.

/600a/ - А помни ли се някоя война да е била ръководена от Омир или проведена по негови съвети? Помни ли се някоя война да е свършила добре благодарение на него?

- Няма такава.

- Говори ли се да е измислим много и хитри неща, като мъдър човек да е създал произведения, полезни в изкуствата и в другите дейности – каквито се говори, че били произведенията на Талес от Милет и скита Анахарсис?

- Нищо такава не се говори.

- Но ако не в обществен план, то може би в частен за някои хора Омир, докато е бил жив, се е изявил като водач в образованието. Говори ли се подобно нещо? И може би като са общували с него, тия хора са го обикнали и впоследствие са предали на други някакъв /b/ Омиров път в живота, както Питагор е бил обикнат толкова много заради това, та неговите следовници и днес изтъкват, че живеят по питагорейски, и минават за изключителни сред другите хора.

- Дори и това не се говори, отвърна той. - Ето например Креофил, Сократе, може би другар на

Омир, изглежда по отношение на своето образование по-смешен дори от името си, ако, разбира се, приказките за Омир са истина. /с/ Говори се, че докато бил жив, поетът много-много не бил зачитан от този човек.

- Да, така се говори, отвърнах аз. - Но помисли си, Глауконе, ако Омир наистина беше способен да образова хората и да ги прави по-добри, ако наистина беше способен да прави това не чрез подражание, а чрез знание, той нямаше ли да си създаде мнозина другари, нямаше ли да бъде ценен и обичан от тях? Та нали Протагор от Абдера, Продик от Кеос и мнозина други могат да внушават на тия, които общуват частно с тях, /d/ че нито собствения си дом, нито града си биха могли да устроят добре, ако не се поверят изцяло на тяхното образование и за тази своя мъдрост тия люде са толкова обичани, че само дето техните другари не ги носят високо на ръце. А що се отнася до Омир, ако той беше способен да донесе полза на хората, дали неговите съвременници щяха да допуснат да обикаля като рапсод по градовете заедно с Хезиод? Нямаше ли те да ценят тия двамата повече от златото, да ги принуждават да стоят /e/ край тях в дома им, или, ако не биха могли да ги принудят, нямаше ли сами да ги последват като ученици където и да отидат, докато не получат в достатъчна степен образование от тях?

- Това, дето казваш, Сократе, рече той, ми се струва съвсем вярно.

- Значи трябва ли да смятаме всички поети начело с Омир за подражатели на привидна добродетел и изобщо на привидности – независимо за какво съчиняват? А що се отнася до истината, нали те нямат нищо общо с нея, ами, както преди малко казахме, художникът ще създава обушар, който само изглежда, че съществува, /601a/ понеже той сам не познава обушарството и създава своя обушар за други незнаещи, гледащи цветовете и формите?

- Точно така.

- По същия начин, мисля, ще кажем, че и поетът нанася с думи и изречения багрите на различни занаяти, без сам да знае повече за съответния занаят от онова, което му е необходимо, за да го наподобява, така че на други, като него незнаещи, които наблюдават нещата в думи, да им се струва, че той, който говори в метър, ритъм и хармония, говори просто прекрасно, без значение дали за обушарство или за военното изкуство или пък за нещо друго подобно. /b/ И естествено, цялата тая работа омагьосва твърде много! Когато обаче думите на поетите бъдат разголени и бъдат произнесени такива, каквито са – без музикалните им багри, тогава, мисля, ти знаеш те как изглеждат. Някъде трябва да си виждал това.

- Да, виждал съм го, отвърна той.

- Нали, рекох аз, те приличат на лица с повяхнал цвят, които са били очарователни, но не красиви?

- При всички положения, рече той.

Какво знае подражателят

- Хайде сега, внимавай върху следното: създателят на привидности, сиреч подражателят, /с/ той нали не познава същността на никое нещо, ами го познава такава, каквото то му се явява? Това ли казваме или друго?

- Това.

- Нека тогава да не го оставяме казано наполовина, ами добре да го видим.

- Говори, рече той.

- Казваме ли, че художникът ще рисува поводи и юзда?

- Да.

- Но тия неща нали ги изработват кожарят и ковачът?

- Точно така.

- Дали обаче художникът знае какви трябва да бъдат поводите и юздата? Или това не знае и онзи, който ги изработва – ковачът и кожарят, ами онзи, който единствен познава как да ги

използва, а именно конникът?

- Съвсем вярно.

- Няма ли да кажем, че и за всичко друго важи същото?

- Как?

/d/ - Нали към всяко нещо имат отношение тези три умения – уменията за използване, за създаване и за наподобяване.

- Да.

- Значи ли това, че качествата, красотата и правилността на всяка вещ, живо същество или работа се преценяват не спрямо нещо друго, а спрямо употребата, заради която всяко нещо е било създадено или родено?

- Така е.

- Тогава неизбежно излиза, че именно онзи, който използва нещо, той е най-опитен по отношение на него и той съобщава на изработващия кое онзи прави добре и кое зле – според това как тия неща са се проявили в употребата. Например флейтистът някак съобщава на изработващия флейти /e/ как неговите флейти трябва да му служат, нарежда му какви те трябва да бъдат, и онзи изпълнява.

- Как иначе!

- Дали когато знаещият каже кои флейти са добри и кои не стават, изработващият флейти ще му има доверие и ще ги изработи?

- Да.

- Значи по отношение на някоя вещ онзи, който я изработва, ще има правилна вяра в нейните предимства и недостатъци, понеже общува със знаещия и е принуден /602a/ да се вслушва какво казва знаещият; знание за нея пък ще има онзи, който я използва.

- Точно така.

- Ами подражаващият? Той употребата ли ще следва и знание ли ще получи за онова, което рисува – дали то е красиво и правилно или не, – или ще получи правилно мнение, доколкото по необходимост все пак общува със знаещия и му се нарежда какво трябва да нарисува?

- Нито едното, нито другото.

- Значи подражателят няма да има нито знание, нито правилно мнение за онова, което наподобява – дали то е хубаво или лошо.

- Изглежда, че не.

- Чуден познавач ще е този подражател в поезията, чудно ще познава нещата, за които твори.

- Не съвсем.

/b/ - И все пак той ще подражава, макар че няма да знае дали онова, което наподобява, е лошо или добро; но, както изглежда, онова, което повече хора, дето нищо не знаят, смятат за красиво, него ще наподобява.

- Че какво друго?

- Очевидно ние сме съгласни, че подражателят не знае нищо съществено за онова, което наподобява, ами подражанието е някаква игра и не е нещо сериозно; а що се отнася до онези, които в ямби и хекзаметри се занимават с трагическата поезия, те са най-големите подражатели.

- Точно така.

/c/ - Кълна се в Зевс, рекох аз, това подражание е някак на трето място от истината. Нали така?

- Да.

С какво в нас общува подражанието

- А към кое у човека се отнася силата на подражанието?

- За какво говориш?

- За следното: поради зрението ни една и съща големина по-отблизо и по-отдалече не ни

изглежда еднаква.

- Не е.

- Едни и същи неща, в зависимост от това дали ги гледаме във вода или извън нея, ни изглеждат криви и прави, /d/ а поради блуждаенето на погледа, предизвикано от цветовете – вдлъбнати и изпъкнали, и цялото това объркване очевидно е вътре в душата ни. И върху тази слабост на природата ни стъпва създаването на привидности, което не се различава много от магия, а също и фокусничеството и всякакви други подобни измами.

- Наистина е така.

- Нима в този случай най-добрата помощ за нас не идва от измерването, пресмятането и претеглянето? Нали именно тия неща възпират онова, което само изглежда по-голямо или по-малко, по-многобройно или по-тежко, да ни подчини? Нали у нас трябва да управлява пресметнатото, измереното, претегленото?

- Как иначе!

/e/ - Но това последното е работа на разумното душевно начало.

- Да, именно негова.

- То обаче често премерва и обозначава едни неща като по-големи или по-малки или противоположни на онова, което изглеждат.

- Да.

- Но ние не казахме ли, че не е възможно един и същ човек да има едновременно противоположни представи за едно и също нещо?

- И правилно го казахме.

/603a/ - Значи онова в душата, което си изгражда представа противно на истинската мяра, не е едно и също с онова в нея, което съобразява мярата.

- Не е, разбира се.

- Но онова в душата, което се доверява на мярата и на разума, то е най-доброто в нея.

- И какво?

- А онова, което му противостои, няма ли да бъде сред най-лошото в нас?

- Неизбежно.

- Казах това с намерението да стигнем до извода, че рисуването и изобщо цялото подражание /b/ върши своята работа далеч от истината, общува с нещо в нас, което е далеч от разума, милее и обича неща, в които няма нищо здраво и истинско.

- Точно така.

- Значи щом подражателното изкуство е лошо и общува с нещо лошо, то ражда лош плод.

- Вероятно.

- Но дали, рекох аз, това важи само за подражанието, в което участва зрението, или и за онова, в което участва слухът и което наричаме поезия?

- Вероятно, рече той, и за това.

- Че не трябва да вярваме, рекох аз, на приликата, която се получава в рисуването – добре, /c/ но нека да се насочим и към онова в мисълта ни, с което общува поетическото подражание и да видим дали то е нещо лошо или пък е сериозно.

- Ами да, необходимо е.

- Нека предположим следното: според нас подражанието подражава на хора, които насила или доброволно вършат някакви действия и от тези действия те се чувстват несполучили или сполучили и съответно – страдат или се радват. Има ли нещо друго в подражанието освен това?

- Не, няма.

- Но дали във всички тези случаи човек се намира в съгласие със себе си? /d/ Или както при зрението той се бунтуваше и имаше у себе си противоположни мнения за едни и същи неща, така и при действията той се бунтува и води битка със себе си? Припомням, че сега не е необходимо да се уговаряме за това – в по-горния наш разговор ние вече достатъчно се уговорихме за тия неща, а именно, че душата ни е пълна с хиляди такива едновременни противоречия за едни и същи неща.

- Правилно, отвърна той.

/e/ - Правилно е, разбира се, рекох аз. - Но все пак онова, което тогава пропуснахме, сега ми се струва, че трябва да го разгледаме.

- Кое е то?, попита той.

- Ако един порядъчен човек, рекох аз, го сполети нещастие като това да загуби син или нещо друго, което му е скъпо, той ще понесе това по-лесно от другите. Нещо такова казахме тогава.

- Точно така.

- Нека сега да добавим следния въпрос: той никак ли няма да скърби или това е невъзможно, ами по-скоро някак ще има мяра в страданието?

- Второто е вярно, рече той.

/604a/ - Кажете ми сега следното за този човек: как мислиш, кога той по-силно ще води битка със страданието и по-силно ще му се съпротивлява – когато е наблюдаван от себеподобните си или когато остане сам на някое пусто място?

- Има голяма разлика, отвърна той. - Повече ще се съпротивлява когато е наблюдаван.

- А когато е сам, мисля аз, той ще дръзне да изрече повече неща, поради които, ако някой го чуе, той би се засрамил; и би извършил много неща, които не би допуснал да извърши, ако има опасност някой да го види.

- Точно това става с него, рече той.

- Значи ли това, че словото и обичаите карат човек да устоява, докато самото чувство го тегли към страданието?

- Наистина е така.

/b/ - А щом човек едновременно го тегли в две противоположни страни за едно и също нещо, у него, ще кажем, би трябвало да има две начала.

- Как иначе?

- А дали едното е готово да се вслуша в онова, което обичаят казва?

- Как?

- Обичаят някак казва, че най-добре е когато човек запази колкото може повече спокойствие в нещастията и не се сърди – понеже нито е ясно дали това, дето става, е добро или лошо, нито този, който понася мъчно нещастията, нещо печели, /c/ нито някоя от човешките работи си струва толкова много мъки, пък и когато се отдаваме на страданието, това ни пречи бързо да имаме отношение към онова, което става покрай тях.

- Но защо казваш това?, рече той.

- За да мислим добре в създалото се положение, рекох аз, и да можем като при игра на зарове да действваме спрямо онова, което ни се е паднало, по най-добрия начин, който разумът ни предписва, а не като децата, които, като се ударят, хващат се за удареното и не спират да плачат, но трябва да приучваме душата си възможно най-бързо да се наглася тъй, че да намери лек и решение за сполетялото ни, /d/ а когато е болна – да потушава с лечение скръбта си.

- Много правилно, рече той, би било човек да се отнася към нещастията именно по този начин.

- Дали в такъв случай ние казваме, че най-доброто в душата ни желае да следва тази разумна преценка?

- Очевидно.

- А онова в душата, което ни кара да си припомним страданието и да се вайкаме и е ненаситно на такива неща, него няма ли да наречем неразумно, мързеливо и приятел на страха?

- Така ще го наречем.

/e/ - Значи ли това, че едното ни душевно начало – гневливото, има много общо с подражанието и шаренията, докато разумният и спокоен нрав, който винаги е прибран в себе си, той нито може да бъде наподобен, нито, ако бъде наподобен, може лесно да се възприеме, още по-малко на някой панаир или в театрите, където са събрани всякакви хора, защото за

тях би било съвсем чуждо да подражават на едно такова чувство?

/605a/ - При всички положения.

- Тогава е ясно, че подражаващият поет естествено няма работа с тази част на душата и че неговата мъдрост не цели да се хареса на това душевно начало, ами след като иска да се прочуе сред тълпата, той се насочва към гневливия, обичащия шареният нрав, понеже на него лесно може да се подражава.

- Ясно е.

- Следователно дали ние вече справедливо можем да нападнем поета и да смятаме, че той е на една страна заедно с художника? Защото нали той прилича на него по това, че създава, що се отнася до истината, срамни неща, по това, че общува с онова в душата, което е като него, а не с най-доброто, **/b/** и че се прави подобен на това душевно начало? Затова и ние съвсем справедливо няма да го приемем в бъдещия ни добре устроен град, понеже той събужда, храни и усилва онова в душата, което е способно да погуби разума – както би станало и в един град, когато някой овласти развалени хора и им предаде управлението на града, а полезните унищожи. Ще кажем ли, че по същия начин подражаващият поет поселява в душата на всеки един човек един лошо уреден град, че гледа да се хареса на неразумното в нея, което не прави разлика между по-голямо и по-малко, **/c/** но веднъж смята едни и същи неща за големи, друг път за малки? Ще кажем ли, че този човек създава призрци и привидения, и че е застанал твърде далеч от истината?

- Точно така ще кажем.

Подражателната поезия осакатява нравите

- Все още обаче не сме отправили най-тежкото обвинение срещу поезията. Това, че тя е способна да осакати и най-порядъчните хора, може би с изключение на малцина – то е най-страшното.

- Какво ли няма да стане, ако тя наистина върши това?

- Слушай и внимавай. И най-добрите сред нас, като слушаме как Омир или някой друг от трагическите поети изобразява **/d/** някой от героите страдащ или разтягащ дълга и сълзлива реч, или пък други герои ревящи и удрящи се в гърдите, ти знаеш, ние се радваме, погълнати сме и следваме съчувствено героите, и съвсем сериозно хвалим като добър поета, който може най-добре да ни докара до това състояние.

- Знаем, как да не знаем!

- Когато обаче ни се случи някое собствено нещастие – ти си забелязал и това – ние се преструваме, че сме добре – стига да можем да стоим мирни и да търпим. И тогава казваме, че първото поведение е мъжко, а второто, **/e/** дето преди хвалехме – женско.

- Забелязал съм, рече той.

- Нима, рекох аз, е хубава тая похвала – да гледаш такъв един човек, какъвто сам не желаеш да бъдеш, ами би се срамувал ако си такъв, и въпреки това да не се отвращаваш от него, ами да му се радваш и да го хвалиш?

- Не, кълна се в Зевс, отвърна той. - Това никак не отива на един разумен човек.

/606a/ - Да, рекох аз, особено ако помислиш за това по следния начин.

- По кой?

- Ако съобразиш, че онова, което при собствените нещастия бива насила задържано – а то е жадно за плач и иска да се натъгува и да се задоволи с мъка, тъй като по природа е такова, че желае тия неща, – именно то бива задоволявано и радвано от поетите; а най-доброто в нас, понеже още не е достатъчно обучено, няма достатъчно разум и опит, та не знае кога да отпусне стражата над плача в нас, **/b/** когато наблюдава чуждо страдание и никак не смята за срамно това друг човек, който минава за порядъчен, да страда по този неподходящ начин, то хвали този човек и го съжелява, и дори смята, че печели онова нещо – удоволствието, и за да не бъде лишено от него, пренебрегва какво прави с нас цялото произведение. Аз мисля, че

само малцина могат да си дадат сметка, че по необходимост чуждите чувства се пренасят и върху нашите; и ако човек се е отдал на съжаление спрямо чуждите нещастия, никак няма да му е лесно да го удържи спрямо собствените.

/c/ - Съвсем вярно, отвърна той.

- Не важи ли същото разсъждение и за смешното? Когато сам се срамуваш да извършиш нещо, предизвиквашо смях, но чуеш същото това наподобено в комедията или в частен разговор и много се радваш и не изпитваш неприязън като към нещо грозно, тогава не вършиш ли същото, което и при страданието? В единия случай ти благодарение на разума удържаш в себе си онова, което би предизвикало смях, страхувайки се да не ти излезе име на шут, докато в другия го изпускаш, отдаваш му се с младежко настървение и често без да се усетиш го пренасяш в близката си среда и се превръщаш в комедиен актьор.

- И още как, рече той.

/d/ - Същото важи и за афродитините работи и гнева и изобщо за всички желания, страдания и удоволствия в душата, за които казваме, че ни следват при всяка наша работа; тия неща именно поетическото подражание ги изработва в нас – то трябва да ги пресуши, а ги оросява и подхранва, подчинява ни на тях, а трябва да ни научи да ги владеем, за да станем по-добри и по-щастливи – а наместо това ставаме по-лоши и нещастни.

- Не бих могъл да възразя, рече той.

/e/ - Значи, Глауконе, рекох аз, когато срещнеш почитатели на Омир, които разправят, че този поет бил учителят на Елада и че си заслужава да го четем и изучаваме, за да наредим човешките работи и да се образуваме, и че трябва да организираме целия си живот и да живеем по препоръките на този поет, /607a/ не е ли хубаво да се отнесеш приятелски и любезно към тия хора, понеже те, доколкото могат, живеят като най-добри, и не трябва ли да се съгласиш, че Омир е най-великият поет и пръв сред трагиците, но да знаеш, че той ще бъде допуснат в нашия град само като съчинител на химни за боговете и похвални песни за добрите люде? Ако обаче ти приемеш онази сладка Муза, заобиколена с лирически и героически песни, тогава в твоя град няма вече да царуват законът и разумът, който по общо мнение е най-добрият, ами удоволствието и страданието.

/b/ - Съвсем вярно, отвърна той.

- Нека това, рекох аз, да ни оправдае, задето напомним, че преди отпратихме поезията от нашия град; то беше естествено, понеже тя имаше именно такъв вид. Тогава разумът ни подтикваше. Нека обаче сега да ѝ кажем още да не ни обвинява, че сме твърде сурови и простаци – различията между философията и поезията са още от древни времена. Казва се „Кучка дето лае и се зъби срещу своя господар“ и още /c/ „Велик е в празнодумието на безумците“, а също „Могъща е тълпата на мъдрите“ и „Много тънко умуват, понеже гладуват“. Има и още хиляди подобни примери за древната вражда между философия и поезия. И все пак трябва да се каже, че ако има някакво разумно основание подражателната поезия, доставяща удоволствие, да се допусне в един добре уреден град като нашия, ние на драго сърце бихме я приели, понеже признаваме, че и ние сме омагьосани от нея; само че да се извърши предателство срещу онова, което изглежда истина – това е мръсна работа. /d/ Нали и ти, друже, си омагьосан от нея и особено когато я наблюдаваш чрез Омир?

- И то много.

- Значи би било справедливо поезията да се върне от изгнание, ако може да се защити с лирическа песен или с песен в някакъв друг размер?

- Напълно.

- Нека да позволим и на нейните застъпници, хора без поетически талант, но пък почитатели на поезията, в проза да я защитят, че не само е приятна, ами е и полезна за държавното устройство и човешкия живот. И ние ще ги изслушаме благосклонно, /e/ защото само ще спечелим, ако поезията се окаже не само приятна, ами и полезна.

- Как няма да спечелим!, отвърна той.

- Ако обаче не успеят, тогава, мили друже, трябва да постъпим като хората, които някога са били влюбени, но след като са сметнали, че любовта не им е полезна, насила са се

отдръпнали от нея. Та и ние така, поради възпитанието в сегашните прекрасни държавни уредби сме обикнали онзи вид поезия /608a/ и затова ще се постареем тъй, щото тя да се покаже като най-добра и истинна, но докато тя не стане способна да се защити, ще я слушаме, като си припяваме като заклинание този довод, който изложихме, внимавайки да не ни би да се хлъзнем в онази детинска и присъща на множеството хора любов. Ние разбираме, че човек трябва да се занимава с тази поезия не като с нещо сериозно, докосващо се до истината, /b/ ами този, който я слуша, трябва да внимава за вътрешната си уредба, да се страхува за нея и да има наум онова, което казваме за поезията.

- Във всичко съм съгласен с теб, отвърна той.

- Голям е спорът, мили Глауконе, рекох аз, по-голям от това, което изглежда. Спорът е дали трябва да бъдеш порядъчен или лош човек. Така че не си струва справедливостта и останалата добродетел да бъдат пренебрегвани заради почести, пари или някаква власт, а дори и заради поезията.

- Въз основа на онова, което разгледахме, съм съгласен с теб, рече той. - Мисля, впрочем, /c/ че и всеки друг би се съгласил.

За безсмъртието на душата

Аз обаче рекох:

- Но ние не сме разгледали най-голямата отплата и най-голямата награда за добродетелта.

- Ти явно имаш предвид, рече той, нещо невъобразимо голямо, щом е по-голямо от онова, което обсъдихме.

- Но какво толкова голямо, рекох аз, може да ни се яви в това кратко време? Защото това време между детската ни възраст и старостта е съвсем кратко в сравнение с всичкото време.

- Едно нищо, рече той.

- И какво? Мислиш ли, че една безсмъртна работа трябва да има грижа за толкова малко време, а не за всичкото?

/d/ - Не мисля, рече той. - Но защо питаш за това?

- Не си ли забелязал, рекох аз, че душата ни е безсмъртна и никога не погива?

А той ме изгледа и очуден рече:

- Зевсе, не съм; а ти можеш ли да кажеш това?

- Би трябвало да мога, рекох аз. - Но мисля, че и ти можеш, никак не е трудно.

- Аз!, отвърна той. - С радост бих чул от теб това, дето никак не било трудно.

- Значи ще го чуеш, рекох аз.

- Само говори, отвърна той.

- Казваш ли че има нещо добро и нещо зло?

/e/ - Да.

- А дали мислиш за тези неща същото като мен?

- Какво?

- Погубващото и разрушаващото изобщо е зло, а спасяващото и носещото полза – добро?

- И аз мисля така, рече той.

- И какво? А би ли казал, че за всяко нещо има добро и зло? Нали например /609a/ възпалението на очите е зло за очите, болестта е зло за цялото тяло, плесените – за житото, гниенето – за дървото, ръждата – за медта и желязото, и изобщо, както казвам, нали за почти всяко нещо по природа има нещо лошо и болест?

- Съгласен съм, отвърна той.

- А дали когато някоя от тези злини нападне някое от изброените неща, тя прави онова, което е нападнала, по-лошо и накрая разрушава целостта му и го погубва?

- Че как иначе!

- Значи всяко нещо си има свое естествено зло и свой естествен недъг, и те именно го унищожават, и ако то не бъде унищожено от такова зло, друго не може да го докара до гибел. /b/ Защото доброто не би могло да докара гибел на нищо, нито пък онова, което не е нито зло, нито добро.

- Как би могло?, рече той.

- Значи ако открием нещо съществуващо, което носи в себе си някакво зло и това зло разваля въпросното нещо без обаче да може да го унищожи и погуби, няма ли вече да знаем, че това нещо, по самата си природа, не може да погине?

- Това е съвсем логично, отвърна той.

- И какво?, рекох аз. - У душата няма няма нещо, която я разваля?

- И още как!, отвърна той. - Нали досега обсъждахме всички тези неща – несправедливостта, необуздаността, страха и невежеството.

/c/ - Но може ли всъщност някое от тях да разруши и погуби душата? И помисли внимателно, нека не ни заблуждава примера с несправедливия безумец, който, като бъде хванат, че е извършил несправедливост, тогава загива поради несправедливостта си – този порок на душата. Постъпи другояче: представи, че става същото като с едно тяло, което има някакъв недъг и болест; тя го стапя, разрушава и води натам да не бъде вече тяло; така и всички неща, за които сега говорим, биват водени към гибел от свойствения им недъг, /d/ който се е настанил и живее в тях и ги унищожават. Не е ли така?

- Да, така е.

- Хайде сега, разгледай и душата по същия начин. Дали настанилата се у нея несправедливост и друга злина със самото си присъствие и усядане в нея я разрушава и кара да вехне – докато не я доведе до смърт и не я отдели от тялото?

- Не, по никакъв начин, отвърна той.

- Добре, но няма никакъв смисъл, рекох аз, чуждият недъг да погубва нещо, а собственият – не.

- Няма смисъл.

/e/ - Но, помисли, Глауконе, рекох аз, върху следното: ние дори не смятаме, че тялото непременно погива от нещо лошо в храната, което се е появило в нея поради нейната старост или загниване или поради друга причина; но ако лошата храна причини на тялото телесна развала, тогава ще кажем, че то е погинало поради собствен недъг – поради болест, причинена от храната; и ще настояваме, /610a/ че тялото никога не би могло да се разруши само от развалената храна, която за него е друго тяло, докато не получи от чуждото зло онова зло, което му е присъщо на него.

- Съвсем правилно е това, което казваш, отвърна той.

- Според това разсъждение, рекох аз, ако телесен недъг не може да причини недъг на душата, ние изобщо не можем да настояваме, че душата би могла да загине поради чуждо зло, без намесата на присъщо на самата нея зло; а душата и тялото наистина страдат от различно зло.

- Има смисъл, рече той.

- Така че или ще се докаже, че това дете казахме, не е било правилно, или, /b/ докато все още то не е опровергано, ние ще твърдим, че душата не може да загине нито от треска, нито от някоя друга болест, нито от нож, пък дори и някой да насече цялото тяло на съвсем малки парченца; та душата не би могла да загине поради никое от тези неща – освен ако някой не ни докаже, че тези телесни страдания правят душата по-несправедлива и нечестива. Докато у нещо присъства чуждо зло, но липсва собственото му зло, ние не бихме казали за него (а значи и за душата), /c/ че то би могло да загине.

- Добре, рече той, обаче никой не би могъл да докаже, че душите на умиращите стават по-несправедливи поради смъртта.

- Но ако някой, рекох аз, не иска да признае, че душите са безсмъртни и затова дръзне да ни възрази и каже, че умиращият става по-зъл и по-несправедлив, ние ще настояваме, че ако този, който казва това, говори вярно, тогава несправедливостта е един вид смъртоносна болест за онзи, който я има, /d/ и като я прихванат, хората умират от собственото си зло, в

съгласие с природата си – едни съвсем бързо, други малко по-бавно, но не както сега несправедливите умират от наказание, наложено им от други.

- Зевсе, рече той, в такъв случай несправедливостта никак не е страшна, щом е смъртоносна за онзи, който я прихване; та нали тя би го отървала от злините. Напротив, според мен тя ще окаже напълно различна, /e/ понеже, ако може, убива другите хора, докато онзи, който я носи в себе си, тя прави жив и освен дето го прави жив, го и ободрява. Та както изглежда, несправедливостта е доста далеч от това да бъде смъртоносна.

- Хубаво казваш, рекох аз. - Когато собственият недъг, сиреч собственото зло не може да убие и погуби душата, тогава още по-трудно би могло да я погуби злото, определено за гибел на друго; то не може да погуби друго освен онова, за което е определено.

- Да, изглежда това е доста трудно, отвърна той.

- Но ако нещо не може да бъде погубено от никакво зло, нито собствено, нито чуждо, /611a/ не излиза ли по необходимост, че това нещо трябва да бъде вечно съществуващо? И ако е вечно съществуващо, не излиза ли, че е безсмъртно?

- Така трябва да бъде.

- Нека това бъде така, рекох аз. - Но ако това е така, ти разбираш, че душите винаги ще бъдат едни и същи. Защото ако никоя от тях не загива, те не могат да станат нито по-малко, нито повече; в противен случай, ако нещо безсмъртно се увеличи, то, както можеш да се досетиш, ще се увеличи със смъртното и така в крайна сметка всичко ще стана безсмъртно.

- Правилно разсъждаваш.

- Но нека не мислим такива работи, рекох аз. - Разумът не позволява да си представим, /b/ че в своята най-истинска природа душата е нещо такова – пълно с шарения, нееднакво и винаги различно от себе си.

- Какво имаш предвид?, попита той.

- Не е лесно, рекох аз, да е вечно нещо, което е съставено от много части, при това свързани не с най-добрата връзка; а именно такова ни се разкри, че е душата.

- Не, не е вероятно, рече той.

- Но въпреки това и скорошното ни разсъждение, и по-ранните ни карат да заключим, че душата е безсмъртна; но каква е тя наистина, това ние не можем да видим, ако я наблюдаваме осакатена от общуването с тялото и останалите злини, /c/ както сега я наблюдаваме, ами трябва да я видим в чисто състояние, да я наблюдаваме достатъчно дълго с ума си; и тогава човек ще я открие много по-красива, много по-ясно ще види нейната справедливост и несправедливост и изобщо всичко, което досега изследвахме. Сега ние казахме истината за душата такава, каквато тя ни се явява в момента; но ние всъщност я видяхме така, както онези, които виждат морския Глаук; като го гледат, те не могат лесно да разпознаят каква е била природата му в стари времена, /d/ понеже от древните части на тялото му някои са се начупили, някои пък напълно са се изтрили и са били осакатени от вълните, и сякаш са му пораснали други части от черупки, мъхове и камъни, така че в крайна сметка той прилича много повече на някаква морска твар, отколкото на природата, която е бил; такава и ние наблюдаваме душата – преобразена от хиляди злини. Но трябва, Глауконе, да погледнем ето натам.

- Накъде?, попита той.

- Към нейната жажда за знания. И трябва да забележим с какви неща се сближава, /e/ с какво се стреми да общува, бидейки сродна с божественото, безсмъртното и вечно съществуващото, и каква би могла да стане, ако цяла би следвала един такъв импулс и благодарение на него би могла да се измъкне от морето, в което се намира, и би се освободила от камъните и черупките, които сега са полепнали по нея; /612a/ понеже тя е вкусила земя, облажавала се е от тъй наречените щастливи угощения, по нея са прораснали всякакви плевели от земя и камък. Та именно тогава човек би могъл да види истинската природа на душата и би могъл да прецени дали тя има много видове или само един, каква е и по какъв начин съществува; сега обаче ние добре показахме нейните състояния и видове в човешкия живот.

- Да, при всички положения, отвърна той.

Отплатата за справедливостта и несправедливостта

- Значи ние се освободихме от останалите възражения, рекох аз; но не сме предвидили възнаграждения, нито пък слава за справедливостта – /b/ както вие казвате, че направили Хезиод и Омир; открихме обаче, че за самата душата справедливостта е най-доброто и че човек трябва да върши справедливи дела, независимо дали притежава пръстена на Гигес и заедно с него шлема на Хадес, или не.

- Съвсем вярно е това, дето казваш, отвърна той.

- Нали, Глауконе, рекох аз, никой няма да завижда, ако прибавим и възнагражденията за справедливостта и за останалата добродетел, /c/ ако кажем какви са те и колко са, които душата получава от хората и боговете, и когато човек е още жив, и когато почине?

- Абсолютно никой, отвърна той.

- Но дали вие ще ми върнете онова, което ви дадох назаем в разговора?

- Кое по-точно?

- Дадох ви да смятате, че справедливият изглежда несправедлив и несправедливият справедлив. Вие настоявахте това да се даде в името на разговора – дори и да се приеме, че не е възможно човек да скрие какъв е от боговете и останалите хора – /d/ за да се прецени каква е справедливостта сама по себе си спрямо несправедливостта сама по себе си. Или не си спомняш?

- Бих бил несправедлив, ако не си спомням, рече той.

- В такъв случай, рекох аз, понеже спорът между двете е решен, отново моля в името на справедливостта – съгласете се тя да бъде ценена от вас тъй, както я ценят боговете и хората, и нека след като действително тя дава истински блага на онези, които я притежават, и не ги лъже, тя да получи съответната награда; нека и външно да получи онова, което дава на другите.

/e/ - Справедливо ти е искането, рече той.

- Значи преди всичко, рекох аз, върнете ми казаното, че от боговете не може да остане скрито кой човек какъв е.

- Ще ти го върнем, отвърна той.

- В такъв случай, ако те не остават скрити, справедливият ще бъде обичан от боговете, а несправедливият – мразен от тях; за това вече и в началото на разговора се съгласихме.

- Така е.

- А няма ли да се съгласим, че за обичания от боговете всичко, /613a/ което идва от тях, е възможно най-доброто – стига, разбира се, да не го сполети по необходимост някое зло поради по-рано допуснато прегрешение?

- Напълно.

- Следователно трябва да се признае за справедливия човек, че независимо дали е изпаднал в бедност, гони го болест или някое друго общоприето зло, за него всички тези неща в крайна сметка ще свършат с добро – независимо дали приживе или след смъртта му. Защото никога няма да бъде пренебрегнат от боговете някой, който съзнателно е искал да стане справедлив и е упражнявал добродетелта си толкова, /b/ колкото е във възможностите на човека да се уподоби на бог.

- Вероятно е, рече той, един такъв човек да не бъде пренебрегнат от онова, на което прилича.

- А дали за несправедливия трябва да се мисли обратното на това?

- Съвсем вярно.

- Значи такива награди получава от боговете справедливия.

- Така смятам, отвърна той.

- Ами от хората?, попитах аз. - Ако трябва да кажем истината, не се ли случва следното?

Нима страшно несправедливите не вършат същото, което бегачите, които бягат добре в началото, а в края не? /с/ Нали в началото скачат чевръсто, а в края стават за смях, ушите им клюмват на раменете и се отказват от бягането без венец; докато истинските бегачи стигат до края, грабват наградите и биват увенчани. Не се ли случва общо-взето същото и със справедливите? Нали и те в края на всяка работа, на всяко общуване, в края на живота си получават слава и отнасят награди от хората.

- И то много.

- Дали ти ще приемеш да кажа за справедливите същите неща, които ти сам каза за несправедливите? /d/ Та ще кажа, че справедливите, когато поостарят, пожелават да управляват своя град и наистина стават негови управници, женят се за която пожелаят, дават децата си за брак на когото пожелаят; изобщо всичко, което ти каза за несправедливите, аз сега го казвам за справедливите. Нещо повече, повечето от несправедливите, дори и като млади да са се укрили какви са, към края на своя бяг биват хванати, стават за смях и като остарят, живеят нещастно, замеряни с кал от чужденци и местни, бичувани – което ти тогава рече, че е много жестоко наказание и правилно го рече – /e/ и отгоре на това изтезавани и горени с нагорещено желязо; та за всички тези неща, дете те ги понасят, смятай, че си ги чул от мен. Но виж сега дали приемаш какво казвам.

- И още как!, отвърна той. - Говориш съвсем справедливи неща.

- Значи, рекох аз, /614a/ такива са наградите, възнагражденията, даровете, които справедливият приживе получава от боговете и хората – освен, разбира се, благата, които осигурява самата справедливост.

- Да, рече той, при това те са все хубави и сигурни.

- Те обаче, рекох аз, никак не отстъпват по брой и големина на онези, които очакват справедливия и несправедливия след смъртта им; нека тези двамата да чуят за тях, та и единият, и другият да имат полза от онова, което чуват в нашия разказ.

/b/ - Разказвай, рече той; няма много неща, които бих чул с по-голямо удоволствие.

Митът за отвъдното пътешествие на Ер

- Няма, рекох аз, да ти разказвам небивалици за отвъдното, ами патилата на един храбър мъж – Ер, син на Армений, родом от Памфилия. Та някога този Ер умрял във война; десет дена по-късно тръгнали да събират трупове и те вече били разложени, но неговото тяло било вдигнато непокътнато; занесли го у дома му и на дванайстия ден щели да го погребват, но като го сложили на кладата, той се съживил и като се съживил, разказал какво е видял на оня свят.

Разказал, че като излязла от него, душата му тръгнала /с/ заедно с много други души и стигнала до някакво божествено място, където една до друга имало две дупки на земята, и две други горе на небето, право срещу тях. Между тия дупки стоели съдии, които първо разглеждали делото на душите, а после заповядвали на справедливите да се отправят надясно и да минат нагоре през небето, и им поставяли отпред знаци за присъдата, а пък на несправедливите заповядвали да тръгнат наляво и надолу – и те белязани отзад със знаци за всичко, /d/ което са извършили. Като дошъл редът на Ер, рекли му, че той трябва да вести на хората за отвъдния свят и му заповядали да слуша и да наблюдава всичко, което става на мястото.

Та така той наблюдавал как душите си отиват през една от дупките на небето и през една от дупките на земята, след като получат своята присъда; а през другите две дупки душите излизали – от земята целите в мръсотия и прах, /e/ а от небето – чисти. Постоянно пристигали души и изглеждали тъй, сякаш са изминали дълъг път, и си отдъхвали, като стигнали до поляната, и се разполагали на нея като за панаир; и се радвали тия, които се

разпознавали, и се разпитвали едни други – дошлите от земята питали другите как са нещата на небето, а дошлите от небето питали на свой ред как са нещата там долу. И си разказвали едни други, и някои ридаели /615a/ и плачели, като си припомняли какво са преживели и видели при своето ходене под земята, а то продължавало хиляда години; тези пък, които дошли от небето, разказвали за хубави преживявания и неповторими по красотата гледки.

Много време, Глауконе, ще отнеме, за да се разкаже всичко. Затова само главното, както Ер го предавал: Каквито несправедливости човек някога е извършил срещу някого, за всички тях той плаща поред, за всяка една в десеторен размер, сиреч в столетия, понеже човешкият живот е именно едно столетие; /b/ та в крайна сметка така човек плаща в десеторен размер глоба за своята несправедливост, и ако например някои са виновни за смъртта на мнозина други, предали са своя град или войската си, хвърлили са в робство съгражданите си или са замесени в някакво друго злодеяние, всички те плащат за всяко едно от тия неща с десеторно повече страдания; ако пък са извършили някакви добри дела, били са справедливи и честни, всичко това им се зачита по същия начин. Що се отнася до умрелите веднага след раждането си /c/ и живелите кратко – Ер и за тях разказвал, но не си заслужава това да се припомня. Разказвал също и за още по-големи въздеяние за безчестието и благочестието спрямо боговете и родителите; разказвал и за въздеянието при самоубийство.

Той също така казал, че присъствал, когато един бил запитан от друг къде бил Ардией Велики. Този Ардией бил станал тиран на някакъв памфилийски град, оттогава били минали вече хиляда години; бил убил престарелия си баща /d/ и по-възрастния си брат и бил извършил още много други нечестиви дела, както се разказва. Ер казал, че запитаният за Ардией отговорил: „Не е дошъл“, рекъл, „и изобщо няма да дойде. Ние станахме свидетели на много ужасни гледки, между тях и на тази: когато стигнахме близо до устието на отвора и вече сякаш да излезем горе, понеже бяхме изгърпели всички наказания, изведнъж го видяхме заедно с други, общо-взето до един тирани, но имаше и някои обикновени люде, /e/ обаче извършили големи прегрешения; та тия явно бяха си наумили вече да излязат горе, обаче устието не ги приемаше, ами мучеше когато някой от тях се опитваше да излезе горе – понеже явно не бяха се изцелили от злото и не бяха понесли достатъчно наказание.“ „Около тях“, продължил той, „имаше мъже – диви и огнени на вид, и като разпознаха звука от устието, хванаха някои от излизащите и ги повлякоха нанякъде, а що се отнася до Ардией и други, /616a/ на тях им вързаха ръцете, краката и главите, повалиха ги на земята и ги одраха и после ги влачиха покрай пътя през разни трънаци, за да ги нараняват, и на минаващите постоянно покрай тях обясняваха защо правят това и че ще ги водят да ги хвърлят в Тартара. „На това място“, казал още той, „брахме много и най-различни страхове, но този надминаваше всички други – да не би когато някой тръгне да излиза, отворът да издаде звук; и когато той мълчеше, всеки излизаше горе с най-голяма радост.“ Та някакви такива според Ер били наказанията и възмездията, /b/ а наградите за добродетелта – те били противоположи на тях.

След като душите престояли на поляната седем дни, на осмия трябвало да се вдигнат и да тръгнат, и след четири дни стигали там, откъдето можели да погледнат надолу и да видят светлина да минава подобно на колона право между цялото небе и земята; тя най-много приличала на дъга, само че била по-блестяща и по-чиста. След още един ден път те стигнали близо до светлината и видели там, /c/ по средата на светлината, идваща от небето, завързани краищата на небесните връзки; тази светлина била всъщност като свързка на небето и обхващала цялата му окръжност подобно на скобите, които опасват дъното на корабите; на небесните краища било закачено вретеното на Ананке, чрез което се получават всички небесни движения; оста и куката на вретеното били от стомана, а пръстенът от стомана и друг род метали.

/d/ Що се отнася до пръстена, той бил устроен по следния начин: На външен вид бил като тукашните, но според казаното от Ер трябва да си го представим някакъв такъв, а именно все едно в един голям кух и издълбан пръстен плътно е легнал друг подобен, но по-малък и пасващ в първия като ведрата, които пасват едни в други; във втория пръстен по подобен начин имало трети, в третия – четвърти и така още четири. Всичко пръстените били осем и **/e/** лежали един в друг; ако човек гледал отгоре ръбовете им, те приличали на кръгове, вместени един в друг и сякаш около оста на вретеното се бил получил единен пръстен с единна повърхност; самата ос пък минавала точно през средата на осмия пръстен.

Първият и най-външен пръстен имал най-широката окръжност на кръга си; шестият пръстен имал втория по ширина кръг, трети по ширина бил четвъртият пръстен, четвърти – осмият, пети – седмият, шести – петият, седми – третият и осми – вторият. Кръгът на най-големия пръстен бил шарен, на седмия пръстен – най-ярък, **/617a/** този на осмия получавал цвят от отблясъците на седмия, кръгът на втория и петия пръстен били сходни помежду си – и двата се отличавали от останалите като ярко жълти, третият кръг бил най-бял на цвят, четвъртият бил червеникав, шестият – втори по белота.

Когато вретеното се въртяло, то се въртяло цялото в една посока, но вътре във въртящото се цяло седемта кръга се движели по-бавно в посока, противоположна на цялото; от тях осмият кръг се движел най-бързо, **/b/** втори по бързина едновременно се движели седмият, шестият и петият кръг, трети по бързина се движел, както изглеждало, четвъртият кръг, четвърти – третият и пети – вторият. Самото вретено се въртяло между коленете на Ананке.

Върху всеки от кръговете на вретеното отгоре стояла по една Сирена и се въртяла заедно с кръга, като издавала един звук, равен на един тон; така от всичките осем звука се получавала една хармония. **/c/** Около вретеното на равно разстояние една от друга стоели други три богини, всяка на трон, дъщери на Ананке; това били Мойрите, облечени в бяло, с повезки на главите; Лахезис, Клото и Атропос пеели по хармонията на сирените, Лахезис – за миналото, Клото – за настоящето, Атропос – за бъдещето. Клото докосвала вретеното с дясната си ръка и взимала участие в неговото външно движение – през равни отрязъци от време; Атропос вършела същото с лявата си ръка и участвала във вътрешното движение на кръговете; **/d/** Лахезис пък поред докосвала вретеното и с двете си ръце и участвала и в двете движения.

Когато душите стигнали до това място, те веднага трябвало да се явят пред Лахезис. И един прорицател първо ги подредил една до друга, после взел от коленете на Лахезис жребии и житейски образци, изкачил се на една висока трибуна и казал: „Съобщение на девата Лахезис, дъщеря на Ананке. Души едnodневки, настъпва началото на **/e/** нова смъртоносна обиколка за смъртния род. Не вас ще ви избере божество; вие ще вдигнете от земята божествен жребий. Първият, който се падне, нека си избере живота, който му е присъщ. Така трябва да стане по необходимост. Добродетелта няма господар; ако я почиташ, ще имаш повече от нея, ако не я почиташ, ще имаш по-малко. Отговорността е на избирацията; бог не носи вина“.

Като рекъл това, онзи хвърлил пред всички жребии и всеки вдигнал жребия, който паднал пред него, с изключение на Ер, комуто не било позволено; **/618a/** щом някой вдигнал своя жребий, ставало ясно кой поред е той. Веднага след това прорицателят поставил на земята пред душите образци на животи и те били повече на брой от присъстващите. Били най-разнообразни: имало животи на всички твари, а също и на всички хора. Имало между тях и образци на тирански живот; и при едни тиранията била доживотна, при други пропадала в средата на живота и свършвала като бедност, изгнание и просия; имало и животи на славни мъже, и при едни славата идвала поради хубавия им външен вид, **/b/** телесна сила и подвизи, при други – по произход и поради добродетелите на техните предци; имало също и животи на

безславни мъже – поради обратните качества; имало и животи на жени. Няколко обаче строг ред между тези образци, понеже когато избирала друг живот, душата по необходимост трябвало да стане друга; та образците били всъщност объркани – животи в богатство били смесени с животи в бедност, животи в болест с животи в здраве, а други пък били по средата между тези.

Именно тук, мили Глауконе, както изглежда, се намира цялата опасност за човека; поради това, което описах, /c/ всеки от нас трябва да пренебрегва останалите знания и старателно да заляга и да учи само и единствено това знание, та дано някога да успее да научи и да открие кой би могъл да го направи можещ и знаещ, различаващ добрия от лошия живот, способен винаги да избира по-доброто измежду възможното. Като си даде сметка за всичко казано сега, като сравни и разграничи отделните животи и разбере как те се отнасят до добродетелта, човек би трябвало да узнае какво представлява красотата /d/ в бедност и какво в богатство, при какви душевни състояния той става зъл и при какви добър, какъв го правят добрият произход и какъв лошият произход, какъв го прави животът като частно лице и какъв властта и силата, а също така слабостта, схватливостта и несхватливостта, и изобщо какъв става поради качествата, които по природа присъстват в душата му, и онези, които са придобити и смесени с тях. Та като има всичко това предвид и като гледа към природата на своята душа, той трябва да може да избере /e/ между по-лошия и по-добрия живот; и ще нарича по-лош живот онзи, който тика душата му натам да става по-несправедлива, а по-добър онзи, който я прави по-справедлива. А на всичко останало той може да каже „много здраве“; защото ние вече видяхме, че именно това е най-важният избор за един човек – и приживе, и след смъртта му. /619a/ И той трябва да има и себе си този възглед твърд като стомана и да слезе с него в Хадес, за да бъде и там незасегнат от богатства и други такива злини, да не изпадне в положението на тиран или някакъв подобен злосторник и да извърши множество nelечими злини, изобщо да не пострада още повече, но трябва да знае да избира винаги средния от такива животи и да избягва прекомерността навсякъде – и доколкото може в земния си живот, и през цялото останало време след това; /b/ така човек става най-щастлив.

След това върналият се от онзи свят вестител вестил, че прорицателят казал и следното: „Дори и последният, дето пристъпва към избор, ако избира с ум и е живял порядъчно, нему предстои живот приятен, а не лош. Нито първият, който избира, да се чувства сигурен, нито последният да се обезсърчава!“

След като прорицателят рекъл това, първият по жребий веднага пристъпил към избор и по думите на Ер избрал голяма тиранска власт; поради безумие и /c/ сласт обаче той не огледал достатъчно всичко преди да направи своя избор и от него останало скрито, че му е писано да изяде децата си и още други злини; но като размислил на спокойствие, заудрял се в гърдите и заоплаквал избора си, без да остане верен на предреченото от прорицателя: той не обвинявал себе си за злините, ами съдбата, божеството и изобщо всичко друго, само не и себе си. Той бил от онези, които дошли от небето, в предишния си живот бил живял в добре уредена държава и споделял добродетелта, само че не поради философска нагласа, а по навик. /d/ Така да се каже, немалко от тия, дето идвали от небето, попадали в тази грешка, понеже не били калени в трудности; докато повечето дошли от земята, понеже сами са страдали, а са наблюдавали и страданията на други, не хуквали веднага към своя избор. Та поради това и поради случайността на жребия повечето души претърпявали промяна от добро към зло и обратно; /e/ така че ако човек, след като е отишъл на земята, винаги се е занимавал здравословно с философия, и като му дойде време за жребия, не се е паднал сред последните, тогава, както изглежда, той би бил щастлив според тамошните правила не само тук, ами и като тръгне оттук натам и отново оттам натук, пътят му не би бил земен и неравен, но гладък и небесен.

Според Ер, заслужавала си да се види гледката /620a/ как душите една по една си избират живот; била гледка жалка, смешна и заедно с това достойна за учудване. В повечето случаи душите избирали нов живот според навиците си от предишния. Ер разказвал, че видял някогашната душа на Орфей да си избира живота на лебед; понеже той мразел женското племе, което обвинявал за смъртта си, не искал душата му да се прероди в жена; видял и душата на Тамир да си избира живота на славей; видял и лебед, който си избрал живот на човек и други музикални същества да постъпват по същия начин. /b/ Двайстата по жребий душа си избрала живота на лъв; това била душата на Аякс Теламонов, която избягвала да се прероди в човек, понеже помнела кому присъдили оръжията на Ахил. След нея се явила и душата на Агамемнон; от омраза към човешкия род поради претърпените страдания и тя избрала да промени живота си и се вселила в орел. Паднала се някъде по средата, душата на Аталанта видяла големите награди, които я очаквали като мъж и не могла да ги заобиколи, ами избрала тях. /c/ След това Ер видял Епей, син на Панопей, да приема природата на сръчна жена; някъде далеч сред последните видял смешника Терсит да си надява образа на маймуна. Така се случило, че по жребий душата на Одисей трябвало да си избере живот последна от всички и понеже помнела предишните си изпитания, без никакво честолюбие тя дълго време обикаляла между образците и търсела безметежния живот на обикновен човек и /d/ с трудност го открила, оставен да лежи настрана и пренебрегван от останалите, и като го видяла, рекла, че същото би направила и ако би се паднала да избира първа, и доволна го взела. И по същия начин душите на други твари преминавали ту в хора, ту в други животни, като несправедливите преминавали в диви, а справедливите – в питомни, и изобщо станали всякакви смешения.

След като всички души си избрали животи, те отивали при Лахезис по реда, паднал им се в жребия; а тя поставяла на всяка душа за страж онова божество, което душата си била избрала – да я следва в живота /e/ и да бди за осъществяването на избраното. А божеството отвеждало душата първо при Клото и под нейната ръка и при вътрежа в кръг на нейното вретено то ръководело осъществяването на избраната съдба; след като се докоснело до нея, божеството веднага отвеждало душата при тъкачката Атропос, която правела невъзвратимо оплетеното от съдбата; оттам божеството, без да се обръща назад, /621a/ тръгвало към трона на Ананке и преминавало под него и когато всички божества и души преминали, тръгнали към долината на Лета; и било жега и страшна задуха, понеже това място било пусто на дървета и на каквото расте по земята.

Станало вечер, когато душите се разположили на стан покрай реката Амелес, чиято вода никой съд не задържал. Всяка душа трябвало да пие определена мярка от водата на Амелес, и онези, които не опазили здрав ума си, /b/ пили повече от мярката, а които пиели без да спрат, те забравяли всичко. Като пили, душите легнали да спят и по средата на нощта почнало да гърми, станал и земетръс, и тогава изведнъж всяко божество и всяка душа се понесли нагоре към своето рождение, блещукайки като звезди. На Ер било забранено да пие от водата; къде и по какъв начин той се върнал в тялото си, не знаел, но изведнъж отворил очи и видял, че вече бил тук и лежал на кладата.

Та така, Глауконе, бил запазен този мит и не изчезнал; /c/ и той ще опази и нас, ако му повярваме, и успешно ще пресечем реката на Лета и няма да омърсим душите си. Ако ми повярвате и смятате като мен, че душата е безсмъртна и способна да понесе всички злини и добрини, винаги ще вървим нагоре по пътя и във всичко ще действваме справедливо и разумно, за да бъдем приятели помежду си и мили на боговете и докато сме тук и когато, /d/ подобно на победителите в състезание, събираме наградите за своята справедливост. Така и тук, и в хилядолетния ни път, който описахме, ще сме добре.